

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ»

ON THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF «EFFICIENCY OF THE CRIMINAL-EXECUTIVE POLICY»

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття присвячена визначенню поняття «ефективність кримінально-виконавчої політики». Проаналізовано наукові погляди щодо розуміння таких правових категорій, як ефективність права, ефективність правової політики, ефективність політики у сфері боротьби зі злочинністю, а також ефективність окремих її елементів. Обґрунтовано необхідність оцінювання ефективності кримінально-виконавчої політики як на стадії її формування, так і реалізації.

Ключові слова: ефективність, результативність, ефективність права, ефективність правової політики, ефективність кримінально-виконавчої політики.

Стаття посвячена определению понятия «эффективность уголовно-исполнительной политики». Проанализированы научные взгляды относительно понимания таких правовых категорий, как эффективность права, эффективность правовой политики, эффективность политики в сфере борьбы с преступностью, а также эффективность отдельных ее элементов. Обоснована необходимость оценки эффективности уголовно-исполнительной политики как на стадии ее формирования, так и реализации.

Ключевые слова: эффективность, результативность, эффективность права, эффективность правовой политики, эффективность уголовно-исполнительной политики.

It is important to study the efficiency of the criminal-executive policy, which is part of the policy in the field of combating crime, which in turn is an integral part of the legal policy of the state, is aimed at the formation and establishment of a law-governed state in Ukraine.

Taking into account the political and legal nature of our research, not only the economic, managerial, but also legal aspects of the category "efficiency" are analyzed.

An overview of scientific positions regarding the interpretation of the concept of efficiency of the legal policy, efficiency of the policy in the field of combating crime, as well as the efficiency of its individual elements.

On the basis of the analyzed, the following conclusions are made. First, the efficiency of the criminal-executive policy as a component of the policy in the field of combating crime can be defined as the level of achievement of a certain goal of the criminal-executive policy. Secondly, it is also permissible to interpret the efficiency of the criminal-executive policy as a correlation of the results of the implementation of criminal-executive policy with its purpose. Thirdly, to evaluate the efficiency of the criminal-executive policy should be at the stage of its formation and implementation.

Key words: efficiency, effectiveness, efficiency of law, efficiency of the legal policy, efficiency of the criminal-executive policy.

Спираючись на судження О.Б. Загурського, який розглядає ефективну правову політику як умову формування правової держави в Україні [1, с. 44], украї важливим є дослідження ефективності кримінально-виконавчої політики, яка, будучи частиною політики у сфері боротьби зі злочинністю, що й собі є складником правової політики держави, спрямована на формування й утвердження в Україні правової держави.

У словнику іншомовних слів ефективність тлумачиться як результат, наслідок будь-яких причин, сил, дій [2, с. 262]. З етимологічного погляду термін «ефективність» походить від поняття «ефект». А.О. Гупало трактує поняття «ефект» як безпосередньо досягнутий або отриманий результат певного виду діяльності, процесу, явища чи будь-якої іншої взаємодії взагалі [3]. Водночас, як наголошує автор, із категорією «ефект» дуже тісно пов'язане поняття ефективності, але їх необхідно чітко розрізняти. Ефект – абсолютний показник результату будь-якої дії чи діяльності. Він може бути як позитивним, так і негативним. Ефективність – відносний показник результативності, що може бути тільки позитивною величиною [3].

Крім терміна «ефективність», часто в якості синоніми використовують термін «результативність». Це зумовлено тим, що «ефективність» з латинської мови дослівно перекладається як «результативність, дієвість, продуктивність» тощо. Нам видається, що таке отождіння названих понять не є зовсім правильним, про що свідчить проведений нижче аналіз економічної літератури, а також літератури з державно-управлінських питань.

Д.В. Ягунов, аналізуючи співвідношення досліджуваних термінів, дійшов до висновку, що результативність

означає успіх у досягненні запланованої мети. Результативність (на відміну від ефективності) пов'язана не з витраченими ресурсами, а з досягнутими результатами. Отже, все, що називається результативним, не обов'язково є ефективним, але все, що є ефективним, претендує на те, щоб називатися результативним [4, с. 153].

Економічна категорія «ефективність» властива цілеспрямованій взаємодії й відображає насамперед рівень досягнення місії, цілей підприємства, а результативність характеризує економічність поточних (операційних) фінансово-економічних процесів [5, с. 200]. З огляду на це Г.Ф. Гергега пропонує розглядати ефективність підприємства як відкритої соціально-економічної системи як поняття комплексне (багатофакторне), у якому втілюється загальна продуктивність обороту капіталу, а результативність фінансово-економічних процесів – як її складник. За своєю суттю показники результативності стосуються операційного менеджменту, а показники ефективності – стратегічного [5, с. 200].

О.О. Демидюк пропонує трактування ефективності сучасних економічних систем як кількісної та якісної результативності їхнього функціонування й розвитку, що виявляється в коеволюції з природним і соціальним середовищем з урахуванням максимального задоволення потреб як нинішніх, так і майбутніх поколінь на основі раціонального використання наявних ресурсів та інституційно-організаційного забезпечення інноваційних перетворень для підвищення глобальної конкурентоспроможності національних економік [6, с. 8].

У державному управлінні в розвинених країнах світу успішність виконавської діяльності найчастіше вимірю-

ється через сукупність показників результативності, ефективності й економічності управління, що відповідає концепції вимірювання виконавської (або адміністративної) діяльності – performance measurement [7, с. 63].

Беззаперечно, категорії результативності й ефективності властиві для політичної діяльності, зокрема, як указує В.В. Тертичка, оцінювання результативності й ефективності є невід'ємним складником аналізу державної політики [8, с. 33]. При цьому результативність політики (effectiveness) – це ступінь досягнення проголошених цілей політики. Результативність показує, наскільки результати наблизилися до задекларованих цілей. Ефективність політики (efficiency) – це співвідношення між витратами на проведення політики та досягнутими результатами (інколи – продуктом політики, інколи – її наслідками). Ефективність може вимірюватись як у натуральних показниках (продуктивність праці), так і у вартісних (якщо можлива грошова оцінка всіх витрат і результатів) [7, с. 11].

Юридичною наукою зміст поняття «ефективність» екстраполюється в правову сферу для означення політико-правових явищ [9, с. 33]. А тому, урахуваючи політико-правовий характер нашого дослідження, неодмінно слід проаналізувати й правові аспекти категорії «ефективність».

Як пише О.М. Куракін, сучасна теоретико-правова наука характеризує поняття «ефективність» у кількох напрямках:

- 1) визначення ефективності як співвідношення між метою й фактично досягнутим результатом;
- 2) функціонально-цільовий або причинно-функціонально-цільовий підхід;
- 3) тлумачення ефективності як здатності приводити суспільні відносини до позитивних результатів [10, с. 7].

У юридичній енциклопедії поняття «ефективність права» визначається як співвідношення фактичних результатів здійснення норми права та декларованої нею мети [11, с. 369].

Як зауважує В.В. Завальнюк, поняття ефективності права має бути наповнене антропологічним змістом. Ефективність права – це не ефективність державного законодавчого механізму й адміністративно-політичних реформ системи державного управління. Під ефективністю права слід розуміти насамперед ступінь духовної й матеріальної реалізації індивіда, яку забезпечує право у відповідному історико-культурному контексті [12, с. 48]. Одночасно слушною є думка науковця, що на підвищення ефективності права повинна бути спрямована правова політика держави [12, с. 45].

Зважаючи на те, що ефективність права безпосередньо пов'язана з результатом правового регулювання [9, с. 33], варто зосередити свою увагу на питанні його ефективності.

За визначенням П.М. Рабіновича, ефективність правового регулювання – це співвідношення реальних результатів здійснення закону з його метою. Якщо таку мету й такі результати виразити в однотипних показниках, які можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані, порашовані, то ефективність правового регулювання можна буде визначити в кількісній формі за допомогою вказаного співвідношення [13, с. 159].

Крім того, видатний теоретик держави й права розрізняє юридичну та загальну ефективність правового регулювання. Коли зміст мети закону становлять саме юридичні наслідки (тобто зміни в правовому статусі певної групи суб'єктів або в конкретних правах і обов'язках персоналізованих осіб), є підстави вирізняти юридичну ефективність закону (правового регулювання). В усіх інших випадках ідеться, так би мовити, про загальносоціальну (економічну, політичну, екологічну, духовну та іншу) ефективність правового регулювання [13, с. 159].

Загальна ефективність правового регулювання забезпечується такими чинниками:

- ефективністю самого закону;
- ефективністю процедурно-процесуального механізму застосування закону;
- ефективністю діяльності щодо застосування й реалізації закону [13, с. 160].

Якщо перші дві позиції стосуються ефективності правотворчості, то остання – ефективності правозастосування (правореалізації) [13, с. 160].

Наведені міркування вченого є особливо цінними для подальшого визначення ефективності кримінально-виконавчої політики з погляду її рівневої диференціації. Задля вироблення дефініції поняття «ефективність кримінально-виконавчої політики» необхідно спочатку здійснити огляд наукових позицій щодо інтерпретації понять ефективності правової політики, ефективності політики у сфері боротьби зі злочинністю, на основі яких і буде ґрунтуватися досліджувана категорія.

О.М. Бідей ефективність правової політики пропонує охарактеризувати як співвідношення між фактичними результатами правової політики й тими цілями, яких намагаються досягти. Якщо такі цілі й такі результати відобразити в однотипних показниках, що можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані, обраховані, то ефективність правової політики можна було б відобразити в кількісній формі [14, с. 209]. Як видно із запропонованого визначення, автор буквально дублює змістове наповнення дефініції «ефективність правового регулювання», поданої П.М. Рабіновичем, із прив'язкою до категорії «правова політика». Одночасно науковець, урахуваючи наявні в правовій літературі підходи до характеристики факторів ефективності правової політики, вважає за можливе виділити такі основні фактори, що її визначають:

- 1) правильне визначення мети;
- 2) подальше вдосконалення чинного законодавства;
- 3) урахування засобів досягнення цілей правових норм і соціальної корисності самих норм;
- 4) послідовна інтенсифікація правової політики;
- 5) підвищення ефективності процесу правореалізації;
- 6) удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин;
- 7) належний рівень правосвідомості й правової культури [14, с. 210–211].

П.Л. Фріс, говорячи про кримінально-правову політику, розуміє ефективність як досягнення найбільшого із запланованих під час формулювання кримінального закону наслідків [15, с. 21]. У подальшому В.І. Борисов і П.Л. Фріс щодо розуміння важливості цього показника для кримінально-правової політики стверджують, що її (ефективність) слід розуміти як ступінь досягнення визначених цілей і завдань у сфері боротьби зі злочинністю із застосуванням норм та інститутів законодавства про кримінальну відповідальність [16, с. 70].

Ефективність кримінально-правового впливу, на думку В.О. Тулякова, диференціюється з урахуванням характеристик складного комплексу чинників і відносин і не може бути зведена виключно до поняття ефективності кримінально-правової норми в державі в цілому. Вона пов'язана з оцінкою кримінально-правового регулювання, кримінально-політичного обстановкою, особливостями правореалізації й праворозуміння на декількох рівнях соціальної взаємодії, відповідаючи відчуттям безпеки суб'єктів кримінально-правових відносин [17, с. 28–29]. По суті, ефективність кримінально-правової політики демонструється ефективністю кримінально-правового забезпечення, відображається практичною реалізацією кримінально-правової політики [18, с. 212].

Такої ж позиції притримується й М.П. Федоров, який, аналізуючи проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики, стверджує, що ефективність кримінально-правової політики має бути забезпечена як на стадії її формування, так і на стадії її реалізації [19, с. 158–159].

На основі проаналізованого матеріалу можна зробити такі висновки. Ефективність кримінально-виконавчої політики як складника політики у сфері боротьби зі злочинністю можна визначити як рівень досягнення визначеної мети кримінально-виконавчої політики. Допустимим буде

також тлумачення ефективності кримінально-виконавчої політики як співвідношення результатів реалізації кримінально-виконавчої політики з її метою. При цьому оцінювати ефективність кримінально-виконавчої політики слід як на стадії її формування, так і на стадії реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загурський О.Б. Ефективна правова політика як умова формування правової держави в Україні. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'ять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 12–13 листопада 2010 р.): у 4-х частинах. Частина перша: «Теорія держави і права. Історія політичних та правових вчень. Філософія права. Міжнародне право. Порівняльне правознавство». Хмельницький: видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. С. 44.
2. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1977. 776 с.
3. Гупало А.О. Визначення понять «ефект», «ефективність» та «результативність». URL: http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm.
4. Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування: монографія. Державна пенітенціарна служба України. 4-те вид., перероб. та доп. Одеса: Фенікс, 2011. 446 с.
5. Герєга Г.Ф. Співвідношення понять ефективності та результативності функціонування підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.15. С. 196–201.
6. Демидюк О.О. Ефективність функціонування та розвитку сучасних економічних систем: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки». К., 2017. 22 с.
7. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін.. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
8. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: автореф. дис. ... докт. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». К., 2004. 40 с.
9. Корнієнко В.В. Розмежування понять «ефективність права», «ефективність законодавства» та «ефективність застосування права». Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. 2015. Вип. 20. С. 32–34.
10. Куракін О.М. Аналіз співвідношення категорії «ефективність правового регулювання» й суміжних понять. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 7–10.
11. Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. 744 с.
12. Завальнюк В.В. Ефективність права: антропологічний та євроінтеграційний аспекти. LEX PORTUS. 2017. № 1(3). С. 39–49.
13. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. К.: Атіка. 2001. 176 с.
14. Бідей О.М. Ефективність правової політики. Наукові праці. Політичні науки. Правознавство. Том 69. Вип. 56. Одеса: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2007. С. 209–212.
15. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». К., 2005. 37 с.
16. Борисов В.І., Фріс П.Л. Ефективність кримінально-правової політики. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за заг. ред. проф. П.Л. Фріса та проф. В.Б. Харченка. Івано-Франківськ Харків, 2016. С. 69–83.
17. Туляков В.А. Эффективность уголовного права и современное мироустройство. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 28–35.
18. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2013. С. 212.
19. Федоров М.П. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична. Зб. наук. праць. Львів: Камула, 2015. Вип. 1. С. 152–172.